

# (Zuid)afrikaanse en Zuidnederlandse taalzorg: overeenkomsten en verschillen

door

Y. STOOPS

In bepaalde opzichten is — of was — de taalsituatie in Zuid-Afrika te vergelijken met die in België. In beide staten was in de 19de eeuw een internationale taal, resp. het Engels en het Frans, dé taal van administratie, gerecht en onderwijs, terwijl een aanzienlijk deel van de bevolking een andere moedertaal had, resp. het Kaaps-Hollands en het Vlaams, beide varianten van het Nederlands. Die situatie had, zowel aan de Kaap als in Vlaanderen, nadelige gevolgen voor het Nederlands dat er tot tweederangstaal gedegradeerd werd én uiteraard voor de sprekers van die taal.

Het ligt niet in mijn bedoeling in deze bijdrage uitvoerig op (taal)toestanden in Vlaanderen in te gaan: ze worden uitsluitend als vergelijkingsmateriaal aangehaald. Wat Zuid-Afrika betreft, beperk ik me tot de verhouding Engels/Afrikaans, hoewel de taalcontacten met de Bantoetalen uiteraard ook bijzonder boeiend kunnen zijn. Taalzorg en taalpolitiek kunnen alleen begrepen worden tegen de achtergrond van historisch gegroeide omstandigheden, zodat het me wenselijk lijkt enkele feiten in herinnering te brengen.

In 1652 begon de Nederlandse volksplanting aan de Kaap de Goede Hoop onder leiding van Jan van Riebeeck, in opdracht van de Verenigde Oost-Indische Compagnie. Het gebied bleef in Nederlandse handen tot op het einde van de 18de eeuw. Enkele jaren van politieke onzekerheid eindigden in 1814 met de definitieve overname door Groot-Brittanië. En al spoedig, in 1822, werd het Nederlands door een proclamatie van Lord Somersset als taal van bestuur en gerecht vervangen door het Engels. De druk op het Nederlands nam toe en door de immigratie van Schotse predikanten werd ook geprobeerd om de kerk te verengelsen, iets wat trouwens maar gedeeltelijk geslaagd is. Heel wat van die Schotten zijn namelijk deel gaan vormen van de Afrikaanssprekende gemeenschap.

De Grote Trek van 1836-38 bracht aanzienlijke volksverhuizingen teweeg en de nieuwe boerenrepublieken in Oranje-Vrijstaat en Transvaal waren voor het Nederlands heel wat gunstiger dan de Kaapkolonie, hoewel ook daar het Engels als taal van de handel een grote plaats ging innemen. Belangrijk is ook dat de Britten een intensieve

immigratiepolitiek gingen voeren, zodat Oost-Kaapland en Natal overwegend door Engelstaligen — en Duitsers in Britse dienst — gekoloniseerd werden. (Deze immigranten, bekend als de 1820 British Settlers, moesten in de eerste plaats de naar het Zuiden oprukkende Bantoes, meer bepaald de Xhosa's, onder controle houden).

De romantische voorstelling als zou de Grote Trek een reactie zijn op de verdrukking van het Ndl. in de Kaapkolonie, is een mythe. De ware redenen waren veel materialistischer, nl. Britse inmenging in belastingaangelegenheden en vooral de afschaffing van de slavernij<sup>1</sup>.

Hoe dan ook, het zag er op een bepaald ogenblik naar uit dat de dagen van de Nederlandse variant in Z.-A. en in Vlaanderen geteld waren. Met de kwaliteit van die taalvormen was het intussen ook maar treurig gesteld. In Vlaanderen waren de hogere standen verfranst en de volksmensen spraken onderling zeer uiteenlopende dialecten. Dat was in Z.-A. niét het geval: de dialectische schakering is minimaal, vergeleken met wat we hier kennen. Maar de contacten met Nederland waren fel geslonken en de weinig gecultiveerde agrarische bevolking sprak een taalvorm die zeer sterk was gaan afwijken van wat men het Hoog-Hollands noemde. Voor zover de gewone man al geletterd was, was hij niet in staat min of meer behoorlijk Nederlands te schrijven. Dat blijkt b.v. uit het ontroerende dagboek van Louis Trigardt, een van de voortrekkerleiders:

Febriarij 1838, Maandag den 12de.

Heef wij de geheele dag schapen door gejaagt (door de rivier - Y.S) en had de avond niets door als een weinig van Jan. Ik z(ei) aan de Captijn dat hij mijn de andere morgen vroeg tien man steuren moet om mijn te helpen. Hij z(ei) van ja en (ik zei) dat ik geen vee door de water heb als alleen ons wagens, maar als hij volk meesteuren wel: als die vee voor de drift komd, ik hen een schaaap geven zal om te slagten. (...)

Dinsdag den 13de. (...) De agtermiddag toen hij weggaan zouw, vrieg hij mijn om een bok ooij. Ik z(ei) van ja. Z(ei) hij dat die ooij geen man heb, dat zij niet aan telen ken. Ik z(ei) dat ik geen ram heb maar dat ik hem een bok geven zal die met lam is. (...) <sup>2</sup>.

Een dergelijke stuntelige stijl vinden we weliswaar ook bij ongeoevende schrijvers uit Vlaanderen — denk maar aan de zg. soldatenbrieven uit de Napoleontische tijd —, maar uit dit uittreksel van Trigardt blijkt het onvermogen om genusonderscheidingen te maken (die vee, de water) en om werkwoorden te vervoegen (heef wij — (wij) had).

1. Gegevens ontleend aan J. du P. Scholz, *Wording en Ontwikkeling van Afrikaans*, Tafelberg, Kaapstad, 1980. 126 blz. en aan J.C. Steyn, *Tuiste in eie taal — die beboud en bestaan van Afrikaans*, Tafelberg, Kaapstad, 1980. 553 blz.

2. T.H. le Roux, *Die Dagboek van Louis Trigardt*, Van Schaik, Pretoria, 1966, p. 156 en 157.

Ook de woordenschat vertoont afwijkende trekken: de „Captijn” is het hoofd van een inlandse stam, „volk” verwijst naar zwarte arbeidskrachten. Opvallend en voor Nederlandstaligen volkomen onbekend is het gebruik van „bok” en „bokooi” in de betekenis van geit. Wat wij een bok noemen, heet dan bij Trigardt een „(bok)ram”.

Naarmate de 19de eeuw vorderde, werd de invloed van de officiële taal groter, zowel in Zuid-Afrika als in Vlaanderen. Voor de verdedigers van de volkstaal was het duidelijk dat er iets gedaan moest worden om met enige kans op succes tegen de ambtelijke taal te kunnen opboksen. Dat resulteerde in de 19de-eeuwse taalbewegingen, de Vlaamse Beweging die we allen kennen en de Afrikaanse taalbewegingen, die wel later van de grond kwamen dan de Vlaamse. Een belangrijke mijlpaal is de oprichting van het Genootschap van Regte Afrikaners in 1875.

Nu bleek in Vlaanderen al spoedig dat een particularistische beweging, los van het Nederlands, weinig perspectieven bood, ondanks de genialiteit van iemand als Gezelle. Anderzijds bleken acties om het Nederlands in Z.-A. te herwaarderen niet haalbaar, hoewel de discussie i.v.m. de keuze tussen het Nederlands en het Afrikaans als schrijftaal nog tot een stuk in de 20ste eeuw voortduurde. Zo schreef C.J. Langenhoven nog in 1911: „Hoe lank sal ons nog blij hink op twee gedagtes? Als Nederlands ons taal is, waarom praat ons hom nie? Als Afrikaans ons taal is, waarom skrijf ons hom nie?”. Maar spoedig daarna is de zaak beslecht: er komt een spellingregeling voor het Afrikaans in 1915, op school wordt het Afrikaans aangeleerd, in 1925 wordt in de wet ingeschreven dat „Hollandsch” ook „Afrikaans” impliceert, wat op een erkenning van het Afrikaans als officiële taal neerkomt. Sedertdien is het Nederlands er meer een dode dan een vreemde taal geworden. De juridische aspecten laat ik hier verder buiten beschouwing: iedereen weet dat Vlaanderen eentalig Nederlands geworden is, terwijl in Z.-A. het Afrikaans officieel dezelfde status heeft als het Engels.

\*\*\*

In een meertalig land kan men uiteraard interferenties verwachten en het is haast vanzelfsprekend dat de overheersende taal grote invloed uitoefent op de taal/talen met lagere status. Wie zich met taalzorg bezighoudt, kan zich dan in lengte van dagen ergeren aan barbarismen. Concreet betekent dat gallicismen in het Nederlands in Vlaanderen, anglicismen in het Afrikaans in Z.-A. Meteen komt ook

het probleem van de norm aan de orde. In Vlaanderen wordt dat, met een citaat van Prof. Pauwels, „in hoever geeft het Noorden de toon aan?“, in Zuid-Afrika rijzen vragen, eerst over de mate waarin Nederlandse voorbeelden overgenomen kunnen worden, later over de blanke exclusiviteit van het Standaardafrikaans, waarnaar ik verder verwijs.

Wie zich bij de taalgorg in Vlaanderen betrokken voelt, krijgt bij het bestuderen van de Zuidafrikaanse problematiek telkens weer te maken met argumentaties die hem vertrouwd in de oren klinken. Er is vooral de strijd tegen de leenwoorden, dé vorm van taalgorg waarmee men grotere groepen gemakkelijk kan mobiliseren. Die acties leiden dikwijls tot purismen, in Zuid-Afrika veel meer dan in Vlaanderen. Hoewel ik geen bewijzen heb, kan ik de indruk niet van me afzetten, dat Vlaamse en Afrikaanse puristen bij elkaar leentjebuurt gespeeld hebben. Zo lees je bij Constant Peeters in zijn *Nederlandse Taalgids, woordenboek van Belgicismen* voor frieten „gebakken aardappelschijfjes“, een term die bij mijn weten in Vlaanderen nooit is doorgedrongen, maar in het Afrikaans zijn „aartappelskyfies“ een alledaags begrip. Een „duimspyker“ en een „stasie“ verwijzen zowel in Zuid-Afrika als in Vlaanderen naar een punaise en een station. Misschien is het toeval, maar ik heb de indruk dat het vaak dezelfde begrippen zijn, waarbij het barbarisme sterk resistent lijkt. Ik denk o.m. aan *camion* en *lorrie* i.p.v. resp. vrachtwagen en vrachtmotor.

Wie barbarismen wil bestrijden, ziet nogal eens spoken en zowel in Vlaanderen als in Zuid-Afrika worden vaak constructies of taalvormen afgekeurd waarop weinig of niets aan te merken is. Bovendien hebben taalzuiveraars soms de neiging om wél de splinter in het oog van hun taalgenoten te zien, maar niét de balk in hun eigen oog. Zo signaleert T.H. le Roux<sup>3</sup> o.m. *tien teen een* en *een van die dae* als anglicismen, weliswaar met de bewering dat verzet ertegen niet zinvol is. Hij gaat in tegen de toen blijkbaar verspreide opvatting als zou *op vakansie* een anglicisme zijn. *Iemand afsien* (iemand uitwuiwen) acht hij een onmisbare uitdrukking, hoewel anderen het daarmee niet eens zijn en beweren: „ek kan dit nie *staan* nie“ (= uitstaan, verdragen), wat dan voor Le Roux weer een onaanvaardbaar anglicisme is, onaanvaardbaar, omdat er goede alternatieven voor zijn. Iedereen die zich in Vlaanderen met taalgorg bezighoudt, kan vergelijkbare gevallen aanhalen.

Purismen en neologismen zijn bijzonder frequent in het Afrikaans en naar onze smaak meer dan eens bijna lachwekkend. Een extreem standpunt vinden we b.v. bij H.J. Terblanche, die in de jaren '60

3. T.H. le Roux, „Wat ons houding teenoor anglicismes behoort te wees“ in: *Afrikaanse Taalstudies*, Van Schaik, Pretoria, 1968/11, p. 162-76. Zie p. 171-173.

nog actie voerde voor de rechten van het Afrikaans op een manier die herinneringen oproept aan Flor Grammens in Vlaanderen. Nog in 1976 publiceerde hij een leerboek Afrikaans voor anderstaligen<sup>4</sup>, naar zijn zeggen gebaseerd op „careful limitation and systematic repetition” van de 2000 frequentste woorden. Maar dat belette hem niet ellenlange lijsten met neologismen in zijn boek op te nemen. Sommige ervan zijn algemeen bekend, zoals *ruk en pluk* (rock and roll) en *duikklopper* (panel beater), maar hij komt ook met eigen maaksels zoals *naakterg(ery)* (strip tease), *arkmark* (pet shop) en *kroostrooster* (baby sitter). Sommige zoals *melkskommel* (milk shake) worden door andere taalverzorgers afgekeurd. Een al te ijverig purist maakt ook wel eens fouten: zo vervangt Terblanche scooter door *bromponie* (in het HAT<sup>5</sup> opgenomen naast *bromfiets*) of door *skopfiets*, maar uit de beschrijving van het HAT blijkt dat laatste een autopod te zijn.

Intussen is al gebleken dat heel wat van die neologismen gewone „Lehnübersetzungen” zijn. Afrikaners hebben vaak de neiging de talrijke vreemde woorden in het Nederlands afkeurend aan te horen, maar ze beseffen zelden hoe sterk hun eigen taal verengelt is. Daarvoor hoef ik maar te verwijzen naar een studie van Bruce Donaldson en een artikel van R. Dirven<sup>6</sup> die o.m. stelt: „The influence of English seems to be growing rather than diminishing”. Ook heel wat zegswijzen en spreekwoorden zijn onverstaanbaar voor wie wel Nederlands, maar geen Engels kent, o.m. *hy kry koue voete, hy is te groot vir sy skoene, jy moet jou sokkies optrek, hy trek jou been...* Bovendien valt het op dat ondanks alle taalzorg de gemiddelde Afrikaner toch heel wat Engelse woorden gebruikt en dat puristische voorstellen vaak een papieren leven leiden. Zo heb ik nooit van *brokiespoeding* of *koekvlapoeding* gehoord, maar wél van trifle; in een garagebedrijf kan het je zelfs overkomen, dat de mecanici het woord *koppelaar* niet begrijpt en alleen clutch kent. (Op zijn rekening krijg je gegarandeerd de Engelse benamingen...). Dat gebeurt allemaal ondanks het intensieve werk van het Vaktaalburo en het bestaan van de talrijke officiële tweetalige terminologische lijsten.

\*\*\*

4. H.J. Terblanche, *Teach yourself Afrikaans*, De Villiers, Bloemfontein, 1976. 270 blz. Zie p. 8 en 254-259.

5. F.F. Odendal, P.C. Schoonees, C.J. Swanepoel, S.J. du Toit en C.M. Booyen, *HAT - Verklarende handwoordeboek van die Afrikaanse taal*, Perskor-Uitgewery, Tweede hersiene uitgawe, 1979.

6. R. Dirven, „Metaphor and language policy: the English embrace” in: Hans du Plessis — Theo du Plessis (ed.), *Afrikaans en Taalpolitiek — 15 opstelle*. HAUM, Pretoria, 1987. p. 152-173. Zie p. 171.

Niet alleen in Vlaanderen, maar ook in Z.-A., ondergaat taalzorg een evolutie. Ik wil dat illustreren aan de hand van enkele lukraak gekozen citaten, te beginnen met die van T.H. le Roux<sup>7</sup> uit 1947:

- Ons moet voortdurend op ons hoede wees teen anglisismes: dit lewer een van die grootste gevare op vir die Afrikaanse taal.
- Hoe gaan ons die anglisismes die beste beveg? Baie dink dat dit moet gebeur deur lyste van anglisismes op te stel. (...) Van veel meer belang is om baie Afrikaans te lees. (...) In die stryd teen die anglisismes is Nederlands vir ons onmisbaar, want hier vind ons dikwels die vereiste ekwivalent en een wat nie bots met die wese van ons taal nie, wat dus geen neerlandisme is nie. Ons gaan nie onnodig uit Nederlands oorneem nie (...) Ons neem egter uit Nederlands oor waar ons nie self in die behoefte kan voorsien nie, of nie so goed as die Hollander nie. Só is Nederlands vir ons onmisbaar. Trouens, die Afrikaner wat nie ook Nederlands lees nie, die se Afrikaans is arm.

Een vergelijkbare houding i.v.m. anglicismen treffen we ook aan in het eerste deel van het WAT<sup>8</sup>, waarbij de formulering geen twijfel laat bestaan over de houding van de lexicografen t.a.v. het probleem:

*Engelse woorde en anglisismes.* — Alleen woorde en uitdrukkings wat reeds as heeltal ingeburger of onvervangbaar beskou kan word, is opgeneem. Hierdie vreemde inkruipele is egter tot 'n minimum beperk en af en toe is deur middel van 'n opmerking die aandag op foutieve gebruik gevestig of 'n suiwer Afrikaanse idioom in die plek van 'n gebruikelike anglisisme aanbeveel.

In de jaren '60 en vooral '70 werd er door taalkundigen minder aandacht besteed aan problemen i.v.m. taalzorg: de universiteiten zwoeren — misschien meer nog dan elders — bij Chomsky en de TGG en hadden dus minder aandacht voor de „performance”. Op het einde van de jaren '70 kwam de kentering: F.A. Ponelis publiceerde in 1979 zijn omstreden syntaxis<sup>9</sup>, die verder in deze bijdrage aan de orde komt. Met aanzienlijke vertraging kwam omstreeks die tijd ook de socio-linguïstiek op de voorgrond. Jongere taalkundigen zijn nu veel meer geïnteresseerd in de „performance”, maar we zien hierbij een tendens die ook in Vlaanderen belangrijke consequenties had en nog heeft. Correct taalgebruik is van ondergeschikt belang; de aandacht gaat naar spontane uitingen, met speciale klemtoon op sociale en regionale varianten, en naar attitudes tegenover de taalvarianten. Daarbij wordt de norm gerelativeerd en haar geldigheid

7. T.H. le Roux, *Afrikaanse taalstudies*, p. 162 en 176.

8. P.C. Schoonees e.a.: *WAT - Die Afrikaanse Woordeboek*, Staatsdrukker, Pretoria, 1950 - Deel I.

9. F.A. Ponelis, *Afrikaanse Sintaksis*, Van Schaik, Pretoria, 1979. 652 blz.

betwist. Dat alles is een internationaal verschijnsel in de taalkunde, maar in de Zuidafrikaanse context heeft deze ingesteldheid opmerkelijke consequenties. Zoals gezegd heeft het Afrikaans bijzonder weinig dialectische variatie, maar de norm van het Standaardafrikaans is die van de blanke intelligentsia uit Transvaal. Nu hebben de sociolinguïsten opeens de niet-blanke sprekers van het Afrikaans ontdekt, de „bruin mense”, met een gecontesteerde term „kleurlinge” genoemd. Op dit ogenblik maken ze al ongeveer de helft van het aantal moedertaalsprekers van het Afrikaans uit. In intellectuele kringen leeft de sterke vrees voor de bedreiging die het post-apartheidstijdperk voor de Afrikaanse taal inhoudt. Het Afrikaans wordt immers — niet helemaal ten onrechte — met het huidige blanke bewind geassocieerd. Dé redding kan alleen maar komen via een toenadering tussen de blanke en gekleurde moedertaalsprekers, maar dan moeten de kleurlingen, tot vrij onlangs o.m. op grond van hun taal als „quantité négligeable” beschouwd en gestigmatiseerd, als volwaardige taalgenoten aanvaard worden.

Het Kleurlingafrikaans vertoont nl. opvallende afwijkingen van het Standaardafrikaans. Voor de uitspraak is het sjibbolet de [d<sub>3</sub>]-achtige j: „djy sal djou mense lei / wat 's in djou hand?”<sup>10</sup>. Maar er is meer dan een uitspraakverschil: de grote meerderheid van de kleurlingen heeft een lagere scolarisatiegraad dan de blanken. Dat is uiteraard het gevolg van rassenscheiding en lagere sociale status. Het betekent dus dat er aan de taal van de kleurlingen sedert enkele generaties minder geschaafd werd en dat de vorige generaties minder contact hadden met het Nederlands dan de blanke elite uit die tijd. Dat heeft tot gevolg dat het Afrikaans van de Kleurlingen véél meer Engelse woorden en anglicismen vertoont, dat er ook afwijkingen in de zinsbouw zijn, dat de taal zich natuurlijker ontwikkeld heeft<sup>11</sup>.

Steeds vaker komt het thema „Afrikaans is 'n Afrikataal” aan bod; naast het Standaardafrikaans moet er ook ruimte komen voor „alternatieve” Afrikaans, hoewel de definitie daarvan ontbreekt en de term meer politieke dan taalkundige inhoud heeft. In het licht

10. Uit: „Kô, lat ons sing” uit de bundel *Kitaar my kruis* van Adam Small, geciteerd naar F.E.J. Malherbe, *Zuidafrikaanse letterkunde*, Pretoria, 1968, p. 302.

11. Vgl. ook F.A. Ponelis, „Die eenheid van die Afrikaanse Taalgemeenskap” in *Afrikaans en Taalpolitiek*, p. 3-15, meer bepaald op p. 10:

Die eenheid wat 'n standaardtaal in 'n taalgemeenskap bring, het 'n prys, naamlik die vreemding van dialektspreekers. (...) vanuit die standaardtaal word dialekte gestigmatiseer (...) In die Afrikaanse taalgemeenskap is die stigmatisering gekompliseer deur politieke faktore. (...) die volle laag stigmatisering waardeur suidwestelike Afrikaans getref is (het) die uitwerking gehad dat dié mense wat Kaapse Afrikaans die langste en die konsekwentste bly praat het, naamlik die bruin mense, die ergste daardeur getref word: 'n doodnatuurlike reaksie op hierdie stigmatisering is om eerder Engels as gebrandmerkte Afrikaans te gebruik. Die stigmatisering van Kaapse Afrikaans moet dus 'n faktor wees in die verengelsing onder veral bruin sprekers van Kaapse Afrikaans.



daarvan is het logisch dat taalzorg op een laag pitje staat en dat de taalzuiveraars en taalkundigen zich veel soepeler opstellen.

Dat komt b.v. tot uiting in de reeds geciteerde *Afrikaanse sintaksis* van F.A. Ponelis. In een recensie toont Kas Landman<sup>12</sup> zich daarover erg enthousiast:

Ek het besondere waardering vir die feit dat Ponelis Afrikaans in al sy gebruiksfasette onder die loep geneem het. (...) In 'n veeltalige land soos Suid-Afrika is dit heeltemal onwaarskynlik dat Afrikaans die inwerking van ander tale, veral Engels, sal vryspring. Manifestasies hiervan kom in die skryftaal maar veral in die spreektaal voor. In hierdie opsig het spontaniteit in Afrikaans 'n ongemaklike en soms knellende tydperk agter die rug. Konstruksies en vorme is dikwels as anglisties bestempel sonder dat die spreker en skrywer (en ook die voorskrywer!) presies geweet het waarom dit nou juis anglisties is. Ponelis behandel hierdie probleem sonder om voorskrywend te wees.

Opvallend is dat Ponelis niet alleen twijfelachtige constructies beskryf, maar dat hij ook niet aarzelt in zijn voorbeeldzinnen vaak Engelse woorden op te nemen, al dan niet in een nogal fantasisitische verafrikaanste spelling: *nurse*, *styk* (Eng. steak), *enniwhei* (Eng. anyway). Dit *enniwhei* komt zelfs voor in een lijstje met „wending-skakels”, wat als effect vergelijkbaar is met het vermelden van „per-tang” als voegwoordelijk bijwoord in een Nederlandse grammatica<sup>13</sup>.

Nu mag de taalnorm al aangevochten worden, de taalgebruiker heeft er vaak behoefte aan. Dat merken we in Vlaanderen, dat blijkt ook uit de uitgave van een *Sakboek van regte Afrikaans* in 1986<sup>14</sup>, bedoeld voor een ruim publiek. Daarin staat o.m. dit:

*Afrikaans, goeie* Iemand se taalgebruik kan toonaangewend wees alleen as hy goed geluister het na die deel van sy publiek wat goeie taatgevoel het en die vermoë om hulself uit te druk. Daardie deel van die publiek (dit moet 'n aansienlike monster wees en nie uitgelese enkelinge nie) bepaal wat goeie taal is. Daar is geen ander maatstaf nie. (...)

12. Kas Landman, „Ponelis, F.A. Afrikaanse Sintaksis (...)”, recensie in *Tydskrif vir Letterkunde*, jg. 1980, p. 117-120. Zie p. 119.

13. Het enthousiasme van Landman kan ik niet delen: de voorbeeldzinnen van Ponelis vormen een allegaartje van alle mogelijke registers, gesproken en geschreven taal, slang en bijbeltaal naast en door elkaar. De auteur legt geen verantwoording af voor zijn keuze en definieert zelfs niet wat hij onder Afrikaans verstaat. Nu kan men er wel van uitgaan dat een syntaxis beschrijvend en niet normatief moet zijn, maar als gebruiker verwacht ik dan wel enige aanduiding wat stijlsoort en frequentie betreft. Voor buitenstaanders is de grootste omzichtigheid geboden.

14. Johan Combrink - Johan Spies, *SARA - Sakboek van regte Afrikaans*, Tafelberg, Kaapstad 1986. 197 blz. Zie p. 9 en 13.



Wie een dergelijke opvatting vergelijkt met die van Le Roux, hierboven geciteerd, merkt de evolutie. Le Roux hecht groot belang aan de geschreven taal en bepleit contact met het Nederlands, de auteurs van SARA vinden de norm in de gesproken taal van een brede bovenlaag. Ook hun houding tegenover anglicismes is duidelijk minder krampachtig:

*Anglicismes* (...)

\* Afrikaans is baie verryk uit Engels. Woorde soos *tenk, lorie, orraait, boetsen* word algemeen gebruik. (...)

\* Engels en Afrikaans is verwante tale met baie woorde, uitdrukkinge, gesegdes, ens. gemeen. (...)

\* Dit is geen skande of teken van minderwaardigheid as een taal uit 'n ander oorneem nie. Alle tale het dit gedoen en doen dit nog. Afrikaans is nou 'n gevestigde taal (...) wat beteken dat Engels nie meer die bedreiging is wat hy vroeër was nie.

\* Die twee tale leef in Suid-Afrika in 'n soort simbiose, wat beteken dat gemeenskaplike grond gesoek en verwelkom moet word.

(...) Die standpunt wat in dié werk ingeneem word, is die volgende:

\* Verset teen dinge wat stewig in die taal gevestig is, is nutteloos (...)

\* Woorde en uitdrukkinge wat nie in stryd met die Afrikaanse taaleie is nie en waarby 'n mens 'n perd moet opsaal om vas te stel of hulle Anglicismes is of nie, moet in Afrikaans verwelkom word as ons hulle nodig het, bv. 'n *uitgesproke mens, uit jou pad gaan* om 'n ander te help.

(...) \* Die skadelikste Anglicismes is:

- Suiwer Afrikaanse woorde wat onder Engelse invloed onidiomaties gebruik word. (...) (vervang *met* i.p.v. *deur*; ek het verslaap i.p.v. *my* verslaap; regs en links i.p.v. links en regs).

- Afrikaanse woorde wat bloot op die voorkoms af gebruik word as vertalings vir die Engels: „as sulks” vir *as sodanig*, „was gebore” vir *is gebore*.

De gewijzigde opvatting kan geïllustreerd worden aan de hand van enkele concrete gevallen. Zo beweert le Roux<sup>15</sup>:

Die volgende anglicismes word dikwels ontmoet, maar kan nog uit ons taal verwyder word: *fout vind met* (= betig, afkeur (...)); ek kan nie *help* nie (= dis nie my skuld nie (...)); dis *definitief* nie waar nie, dis *definitief* 'n *fout* (= beslis, sonder twyfel) (...).

Het HAT vermeldt de uitdrukking *fout vind* niet, maar geeft bij *help*: „Kan ek dit help dat hy dit gedoen het? Ek kan niet help om te lag nie” en bij *definitief*: „ek kom definitief”. De twee laatste „anglicismes” worden dus door het HAT gesanctioneerd. In het SARA komen *fout, vind, help* en *definitief* niet als lemmata voor, wat er in elk geval op wijst dat er geen sterke oppositie meer tegen bestaat.

15. T.H. le Roux, *Afrikaanse Taalstudies*, p. 167.

### Le Roux<sup>16</sup> neemt een streng standpunt in tegen

die hinderlike en maklik vermybare anglisme *jou*, soos in: neem *jou* plantkundige, *jou* natuurkundige, *jou* taalkundige. Hier lewer ons woordjie *die* tog presies dieselfde dienste as Engels *you*: neem die plantkundige (...)

Het WAT drukt zich voorzichtiger uit: „waarsk. angl.“. In het HAT wordt dit *jou* niet besproken, in het SARA komen voorbeelden met *jou* alleen terloops ter sprake om te illustreren dat een bezittelijk voornaamwoord niet altijd een bezit aanduidt. Ponelis<sup>17</sup> legt daar in zijn syntaxis de nadruk op:

Die *jou* van die volgende gevalle is in wese nie 'n besittlike vnw. nie, maar 'n generiese determineerder.

*Die* publiek val natuurlik vir so 'n argument

JOU publiek val natuurlik vir so 'n argument

Hij verwijst niet naar een mogelijke Engelse oorsprong en Christo van Rensburg noemt o.m. de analyse van „die generiese JOU” een voorbeeld van een „ander, vars benadering”, eveneens zonder verwijzing naar de anglicistische oorsprong van de constructie<sup>18</sup>.

Dat alles belet niet dat ook nu nog Engelse invloed vermoed wordt, waar die m.i. erg twijfelachtig is. Zo is volgens Ponelis *dit* „uit Engels oorgekom” in combinaties zoals: „As *dit* by die werker kom, raak hulle skaars” en „Ons sou nooit laat daar aangekom het as *dit* nie vir die vrotsige pad was nie”. (cf. Als *het* op werken aankomt,... als *het* niet was dat...). Het SARA is dan weer in sommige opzichten strenger dan het HAT, o.m. bij het verwerpen van *finaliseer* als „'n ongewenste nuwe maaksel”. De moderne taalzuiveraars mogen hun opvattingen dan wel versoepeld hebben, de fundamentele problemen en het zoeken naar de norm blijven.

Taalpolitiek is niet uitsluitend een aangelegenheid van taalkundigen: de mondige taalgebruiker stelt zich ook vragen over de evolutie van zijn taal en de toekomst ervan. Illustratief is de mening van Willem de Klerk<sup>19</sup>, een bekend publicist, in een artikel met als titel „Sal Afrikaans oorleef?”:

Die taalhandhawers sal 'n bietjie moet afkoel. Hulle dien Afrikaans deur aan te dring op die gebruik daarvan in omgang, handel en waar ook al. Hulle kan egter 'n ondiens aan Afrikaans bewys met 'n bombasme en aanstootlikheid. (...) Die taalpuriste sal ook moet skietgee (= inbinden - Y.S.) Hulle is mense wat oor die korrekte suiwere gebruik en ontwerp van Afrikaans waak en bou.

16. Ibidem, p. 173.

17. F.A. Ponelis, *Afrikaanse Sintaksis*, p. 126.

18. C. van Rensburg, „F.A. Ponelis, *Afrikaanse Sintaksis* (...)”, recensie in *Klasgids*, Oktober 1980, p. 39-43. Zie p. 40.

19. Willem de Klerk, „Sal Afrikaans oorleef?”, in *De Kat*, Februarie 1988, p. 90.

Goed so. Solank hulle die taal nie doodmaak met haarklowery en 'n soort taalmaagdelikheid en preutsheid nie. Afrikaans is verreweg nog nie klaarge-  
maak nie en in 'n veeltalige land is dit noodwendig en goed dat Afrikaans  
flankeer (= flirt, koketteert - Y.S.), bevrug word, en in hom die ander tale  
laat groei.

Afrikaans is as 't ware 'n taalbasterkind, gebore uit die paar (= de paring  
- Y.S.) van verskillende tonge.

(...) glo ek nog dat Afrikaans in Suid-Afrika sy prominensie gaan inboet. Dit  
sal in elk geval al hoe minder die taal van die politiek word, dit is nie meer  
die taal van die handel nie en as omgangstaal het baie van ons al verval in  
'n Engels Afrikaanse fanakalo.

Artikels soals dit vormen een nieuw verskijnsel in Afrikaanse kring-  
gen. Niet alleen krijgen taalhandhavers, d.w.z. radicale voorvechters  
van het Afrikaans, en puristen de raad zich gedeisd te houden, maar  
bovendien wordt de stelling verdedigd dat het Afrikaans nog geen  
definitieve vorm heeft. (Dat gaat in tegen de uitspraak in het SARA  
dat het Afrikaans een gevestigde taal is.) Merkwaaardig voor iedereen  
die vertrouwd is met de gangbare ontstaanstheorieën die in Zuid-  
Afrika verdedigd werden/worden, is de stelling dat het Afrikaans een  
„taalbasterkind” zou zijn; even opvallend is de vergelijking tussen  
de moderne Afrikaanse omgangstaal en het Fanagalo, een Pidgintaal,  
gebruikt in de Zuidafrikaanse mijnen, waarnaar veelal denigrerend  
verwezen werd. Al zullen velen het met deze opvattingen niet eens  
zijn, de uitingen zijn kenmerkend voor een land en een taal in een  
periode van verandering en labiliteit.

\*\*\*

Terwijl in de 19de en het begin van de 20ste eeuw nog heel wat over-  
eenkomsten te vinden waren tussen taaltoestanden en de taalpolitiek  
in Zuid-Afrika en in Vlaanderen, zien we nu sterk uiteenlopende ten-  
densen.

Door de normalisering van de taaltoestanden in Vlaanderen, meer  
bepaald door het invoeren van de eentaligheid, lijkt het alsof de taal-  
zorg minder dwingend geworden is. Hoewel de kwaliteit van het Ne-  
derlands in Vlaanderen nog vaak veel te wensen overlaat, is de dreig-  
ing van de verfransing toch grotendeels weggenomen. De contacten  
met Nederland zijn intensiever dan we soms beseffen, zoals blijkt uit  
het toenemende gebruik van woorden die tot voor kort in Vlaanderen  
niet tot de actieve woordenschat van de massa behoorden. We consta-  
teren bovendien dat het Noord-Zuid-verkeer geen absoluut eenrich-  
tingsverkeer meer is, al zijn nog lang niet alle hindernissen opge-  
ruimd. De toenemende amerikanisering baart weliswaar zorgen, maar

hoeft m.i. toch niet al te sterk gedramatiseerd te worden. In Zuid-Afrika zien we een fundamenteel andere evolutie: het Afrikaans heeft zich tot een eigen taal ontwikkeld en de invloed van het Nederlands is er nagenoeg totaal verdwenen. Dat betekent dat het Afrikaans onder een zeer grote Engelse druk staat. Niet alleen is er de alomtegenwoordigheid van het Engels als officiële landstaal, maar daarmee parallel zien we groeiende invloed van het internationaal oprukkende Amerikaanse Engels. Dat is een totaal andere situatie dan die in Vlaanderen, waar Franse en Angelsaksische invloeden elkaar in toom houden. Bovendien — en dat is een factor die in een vergelijking tussen Vlaanderen en Zuid-Afrika vaak uit het oog verloren wordt — houdt de beperktheid van het Afrikaanse taalgebied in dat het aanbod in Afrikaanse publikaties op het gebied van kunst en cultuur, geschiedenis, hobbies, vulgariserende wetenschap, vrij gering is. Daar waar onze Vlaamse jongeren bij hun vrije lectuur zelden een Frans bad krijgen, worden Afrikaanse leeftijdsgenoten nog eens extra ondergedompeld in een zee van Angelsaksische taaluitingen.

Naast die bedreiging is er in de geest van veel Afrikaanssprekenden de angst voor de toekomst, de vrees dat het Afrikaans in een niet al te verre toekomst zijn status van officiële taal zou kunnen verliezen. Als men voor het behoud van het Afrikaans steun wil zoeken bij de kleurlingsprekers, dan ziet het er naar uit dat het elitaire karakter van het Standaardafrikaans teruggeschroefd moet worden. In dergelijke omstandigheden geniet taalzorg geen prominente plaats op de prioriteitslijst.